

УДК 008:[327.8+791.4]

Богуславська К. П.

КОНСТРУЮВАННЯ РОСІЙСЬКОГО ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО СЮЖЕТУ ПРО «ПОЇЗД ДРУЖБИ»

У статті здійснено спробу простежити генеалогію російського пропагандистського сюжету про «поїзд дружби» від інформаційного приводу до фейкової новини та від фейкової новини до сталої частини канону, послугуючись яким, російська пропаганда говорить про анексію Криму. За допомогою понять інтеграційної та агітаційної пропаганди Жака Еллюля проаналізовано, у чому саме полягає пропагандистський потенціал цього сюжету. Досліджено, яким чином кінематограф перетворив фейкову новину, покликану налякати та мобілізувати населення, на стійкий пропагандистський сюжет зі сталим набором елементів. Оцінено перспективи його подальшого використання російською владою при спробах розповісти тим чи тим способом про окупацію Криму.

Ключові слова: російська пропаганда, «поїзд дружби», фейкові новини, агресія Росії проти України, російські медіа, анексія Криму.

В умовах російської агресії проти України осмислення методів російської пропаганди є одним із найбільш пріоритетних завдань. Для того, щоб зрозуміти, як саме конструюється російська пропаганда, яким чином вона формує свій канон сюжетів, необхідно досліджувати її на конкретних прикладах. Метою цієї статті є спроба прослідкувати те, як складався один із пропагандистських сюжетів про так званий поїзд дружби. Ми спробуємо простежити його шлях від інформаційного приводу до фейку та від фейку до стійкого сюжету зі сталим набором елементів, проаналізувати, в чому саме полягає його пропагандистський потенціал, а також оцінити подальші перспективи його використання.

Згідно з виданням «Слова та війни: Україна у боротьбі з Кремлівською пропагандою», фейк про «поїзд дружби» належить до найвідоміших фейків про Україну за останні 5 років.¹ Він бере початок від заяви, яку 24 лютого 2014 р. зробив одіозний український політик Ігор Мосійчук

в ефірі телеканалу «112 Україна». Мосійчук, якого щойно звільнили з ув'язнення після прийняття Верховною Радою України закону про звільнення політв'язнів, сказав, що «Правий сектор» збирається відправити у Крим «поїзд дружби» для боротьби з сепаратизмом: «Як український націоналіст кажу, що будь-які спроби розірвати територіальну цілісність України будуть жорстко покарані. Якщо влада на це не здатна, то “Правий сектор” сформує “поїзд дружби”». Ми, як в 91-му УНСО, поїдемо в Крим, тоді публіка, подібна до цієї, як шури, тікала, коли колона УНСОвців входила до Севастополя». На коментар ведучої: «Зараз ви, напевно, лякаєте цих людей», – Мосійчук продовжив: «Я лякаю людей, які закликають до знищення моєї держави і її територіальної цілісності, лякаю тим, що на всіх них буде очікувати кримінальна відповідальність».²

¹ Тетяна Матичак та ін., *Слова та війни: Україна у боротьбі з Кремлівською пропагандою* (Київ: КІС, 2017), 43.

² «“Правый сектор” сформирует “поезд дружбы” и не допустит раскола Украины, – Мосийчук», 112.ua, Лютий 24, 2014, <https://112.ua/politika/pravyi-sektor-sformiruet-poezd-druzhby-i-ne-dopustit-raskola-ukrainy-mosiychuk-26132.html>.

Така радикальна заява пролунала у кризовий момент: хоча напруга у Криму зростала від початку місяця, саме 23 лютого у Севастополі біля будівлі міськдержадміністрації пройшов масовий проросійський мітинг. Під час мітингу, який називають «тригером “російської весни”» було обрано «народного мера» Олексія Чалого.¹ Також на мітингу було оголошено про створення загонів самооборони.² Наступного дня, 24 лютого, на виїздах із Севастополя з'явилися БТР Чорноморського флоту Росії.³ У такій напруженій ситуації заява І. Мосійчука вписалася у логіку того, що французький філософ і політолог Жак Еллюль назвав накладанням агітаційної та інтеграційної пропаганди.⁴ Так, згідно з Ж. Еллюлем, перша з них спрямована на «швидкі жорстокі дії, які мають викликати почуття фрустрації, конфлікту та агресії, що спонукатимуть індивідів до дії».⁵ У цей час пропаганда інтеграції, навпаки, сприяє підпорядкуванню людини групі, прагне зменшити тиск на неї та змусити прийняти символи влади.⁶ Іншими словами, інформація про загрозу завжди активує потужний мобілізаційний потенціал та провокує відчуття «фортеці в облозі».

Крім цього, заява І. Мосійчука апелювала до достатньо конфліктного епізоду весни 1992 р., коли, як зазначено на сторінці УНА-УНСО Вінниччини у Фейсбукі, організація спільно зі священиками Української автокефальної православної церкви та київським хором «Гомін» вирушила на «потязі дружби» на південь – в Одесу, Херсон та Севастополь – задля боротьби з сепаратистськими настроями. Загони УНСО з різних регіонів України налічували тоді 500 осіб. Влада Криму зупинила поїзд на під'їзді до міста, через що активісти заблокували залізничне сполучення на декілька годин. Утім, поїзд зрештою пропустили і учасники змогли дістатися катерами до Севастополя. Російські війська заблокували центральні вулиці міста, але конфлікту вдалося уникнути: «Через кордони військових проникнув... натовп прихильників відокремлення Криму з росій-

ськими триколірними прапорами. Вони намагалися зірвати молебень, проте сутички не відбулося. Священики провели молебень на місці загибелі українських моряків від рук більшовиків. Після цього відбувся короткий мітинг, по закінченню якого всі повернулись до причалу, де повантажились на катери».⁷ Колишній командувач Чорноморського флоту адмірал Ігор Касатонов назвав цю акцію «наочною та показовою», а поведінку націоналістів – «зухвалою».⁸ Імовірно, старше покоління кримчан пам'ятало цей епізод, через що заява Мосійчука та характерна лексика (порівняння зі щурами) могли бути інтерпретовані у ключі повторного «приборкування», що закономірно викликало певні реваншистські бажання.

Отже, такі слова у кризовий момент не могли не стати об'єктом маніпуляції російської пропаганди, адже для цього заява І. Мосійчука містила усі складові: це і мобілізаційний потенціал проти «бандерівців», і апеляцію до страхів, і нагадування історії, яка могла викликати хіба що почуття приниження. Так, у звіті американського стратегічного дослідницького центру RAND «Уроки російських операцій у Криму та Східній Україні» заяву Мосійчука назвали такою, що сприяла успіху російської кампанії на півострові, оскільки російські медіа «використали заяву Мосійчука, щоб передати почуття неминучої небезпеки для тих, хто живе у Криму».⁹ Як наслідок, це «підтвердило необхідність допомоги Росії у Криму та легітимність російської інтервенції в очах росіян».¹⁰

Скорочену цитату з заяви Мосійчука використала низка російських ЗМІ, що свідчить про «цілеспрямовану інформаційну операцію з залякування кримчан».¹¹ Згідно з виданням «Слова та війни: Україна у боротьбі з Кремлівською пропагандою», 24 лютого новину під заголовком «“Правий сектор” сформує “поїзд дружби” і не допустить розколу України» опублікували «Севастопольські новини» (на цей момент публікація недоступна).¹² У виданні Lenta.ru від 25 лютого

¹ Захар Самсонов, «Закат “народного мэра” Севастополя», *Крым. Реалии*, Ноябрь 21, 2017, <https://ru.krymr.com/a/28866110.html>.

² «У Севастополі загони самооборони формуватиме “Руський блок”, під містом – протитанкові “їжаки”», *Українська правда*, Лютий 23, 2014, <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7016000/>.

³ Сергей Громенко, «“Обезглавленные” города Крыма и “народный мэр” Севастополя», *Крым. Реалии*, Февраль 24, 2017, <https://ru.krymr.com/a/28330799.html>.

⁴ Jacques Ellul, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, trans. Konrad Kellen, Jean Lerner (New York: Vintage Books Edition, 1973), 188.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ УНА-УНСО Вінниччини, УНСО в Криму, 1992 р. Сторінки історії. *Facebook.com*. Травень 18, 2015, <https://www.facebook.com/una.unso.vin/posts/1128108767215342>.

⁸ Інна Новикова, «Игорь Касатонов: Как делили Черноморский флот», *Pravda.ru*, Июль 23, 2016, <https://www.pravda.ru/society/fashion/couture/22-07-2016/1307595-kasatonov-0/>.

⁹ Michael Kofman, et al., *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine* (Santa Monica, RAND Corporation, 2017), 21.

¹⁰ Там само.

¹¹ «Поддержка сепаратистов и ложь об украинских военных в российских СМИ», *Media Sapiens*, Березень 10, 2014, http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/podderzhka_separatistov_i_lozh_ob_ukrainskikh_voennykh_v_rossiyskikh_smi/.

¹² Jacques Ellul, *Propaganda*, 43.

з'явилася новина під назвою «“Правий сектор” відправить у Крим “поїзд дружби”»,¹ майже з аналогічним заголовком – новина на Medialeaks.ru.² Також згадка про «поїзд дружби» була у статті «Московського комсомольця» «Севастопольський гамбіт Олексія Чалого» від 26 лютого («Бойовики “Правого сектора” пообіцяли силою подавити проросійські настрої Криму»). Згадки про «поїзд дружби», згідно з моніторингом ГО «Телекритика», були у матеріалі «Кримської правди» від 25 лютого та у повідомленні інформаційного агентства «Ореанда» «Крим перетворився на арену для інформаційних баталій»³ (обидві публікації нині недоступні). У сюжеті «Війська та міліція Криму підняті по тривозі» телеканалу «ТВ Центр» було зазначено, що зараз «активно мусуються чутки про те, що з дня на день у місто має прибути так званий “поїзд дружби”, через що «на в'їзді у Крим встановлено блокпост, чергують добровольці».⁴ Фейковий характер цих матеріалів полягає у використанні заяви Мосійчука як єдиного джерела інформації про поїзд без інших фактів, які могли б підтвердити те, що таку акцію справді планують. Так, згідно з колективною статтею «Наука про фейкові новини», опублікованою в журналі Science, фейкова новина – це «сфабрикована інформація, яка мімікрує форму новинного медіаконтенту, але не його організаційні процеси чи наміри».⁵ Фейковим новинам бракує редакційних норм і процесів, що забезпечують точність та достовірність інформації.⁶

Згідно з даними волонтерського інтернет-проекту Stop Fake, Мосійчук був єдиним, хто озвучив ідею «поїзду дружби».⁷ Зокрема, представник «Правого сектора» Ярослав Бабич 27 лютого заперечив будь-яку участь організації у врегулюванні ситуації в Криму: «Політрада “Правого сектора” вирішила утриматися від

участі у врегулюванні кризової ситуації у Криму. Тим більше, про жодні силові акції мова не йде».⁸

Російський кінематограф перетворив фейк про «поїзд дружби» на яскравий сюжет антиукраїнської пропаганди. Незважаючи на те, що з часу анексії минуло лише чотири роки, він встигнув з'явитися вже у двох фільмах: у повнометражному документальному фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину» (2015) російського журналіста Андрія Кондрашова та у художньому фільмі «Крим» (2017) Олексія Пиманова.

Стрічка А. Кондрашова «Крим. Шлях на Батьківщину» демонструє кремлівську версію подій лютого–березня 2014 р. у Криму. Окрім реконструкцій хронікальних сцен, у яких знімалися реальні учасники подій, фільм містить також низку інтерв'ю з ключовими постатями окупації – з «головою» Криму Сергієм Аксьоновим, «народним мером» Олексієм Чалим, экс-«прокурором» Криму Наталею Поклонською, міністром оборони Росії Сергієм Шойгу та іншими. Утім, ідейним центром фільму є два інтерв'ю з президентом Російської Федерації Володимиром Путіним, де він розповідає, як особисто керував анексією Криму та допомагав залишити територію України экс-президенту Віктору Януковичу. Прикметно те, що рішення про «повернення» Криму президент Росії прийняв ще 23 лютого, до проведення «референдуму». Оскільки детальний аналіз фільму виходить за межі нашої теми, сконцентруємося на сюжеті про поїзд. Йому, власне, передують короткий сюжет, що висвітлює хронологію подій 22–27 лютого. Поки закадровий голос Кондрашова повідомляє глядачеві, що «народний підйом і згуртування, які майже одразу назвуть “кримською весною”, сформувалися за лічені 7 днів», на екрані ми бачимо кузню, де ковалі кувають щити, розфарбовані у кольори кримського прапора. Далі сюжет вибудовується через паралелізм: хронологія подій чергується з кадрами з кузні. Пізніше ми дізнаємося, що коваль спеціально виготовив ці щити для кримської самооборони. Паралелізм покликаний показати, як швидко «кувалося у вогні» народне ополчення Криму. Поки закадровий голос оповідає про заплановане на 27 лютого прибуття «поїзду дружби», на екрані ми бачимо спочатку факельну ходу українських націоналістів, а потім – Мосійчука з гвинтівкою поруч із людьми у балаклавах.

¹ «“Правый сектор” отправит в Крым “поезд дружбы”», *Lenta.ru*, Февраль 25, 2014, <https://lenta.ru/news/2014/02/25/crimea/>.

² «“Правый сектор” отправит “поезд дружбы” в Крым для борьбы с сепаратистами», *Medialeaks*, Февраль 25, 2014, <https://medialeaks.ru/pravyj-sektor-otpravit-poezd-druzhy-v-krym-dlya-borby-s-separatistami/>.

³ «Поддержка сепаратистов и ложь об украинских военных в российских СМИ», *Media Sapiens*, Березень 10, 2014, http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/podderzhka-separatistov_i_lozh_ob_ukrainskikh_voennykh_v_rossiyskikh-smi/.

⁴ Борис Максудов, Дмитрий Гусев, «Войска и милиция Крыма подняты по тревоге», *ТВ Центр*, Февраль 27, 2014, <http://www.tvc.ru/news/show/id/32641>.

⁵ David M. J. Lazer, et al., “The science of fake news”, *Science* 6380 (2018): 1094–1096, doi: 10.1126/science.aao2998.

⁶ Там само.

⁷ «Ошибки в фильме “Крым. Путь на родину”», *Stopfake.org*, Апрель 27, 2016, <https://www.stopfake.org/oshibki-v-filme-krym-put-na-rodinu/>.

⁸ «“Правый сектор” не будет участвовать в урегулировании ситуации в Крыму», *Zn.ua*, Февраль 27, 2014, https://zn.ua/UKRAINE/pravyj-sektor-ne-budet-uchastvovat-v-uregulirovani-situacii-v-krymu-139927_.html.

Прибуття поїзда Кондрашов називає «годиною Х» для новоствореного ополчення: «Ополченці вирушили на вокзал, зустрічати головорізів, які пройшли через кров Майдану». З приїздом потягу мала початися «каральна операція», адже націоналісти «везли з собою усе – від кийків, арматури та коктейлів Молотова до вогнепальної зброї, яку вже отримали після розкрадання військових частин у Львівській області». Так, Дуся Катасонова слушно зауважила, що цей епізод суперечить постійним згадкам про те, що «бойовики “Правого сектора” були озброєні ще з часів Майдану».¹ Великі плани рішучих облич «простих чоловіків» на вокзалі мали підкріпити слова керівника ополчення Михайла Шеремета про те, що місто захищали люди з різних соціальних класів. Зокрема, у розмові з Кондрашовим він згадує, що у ополченні були «як успішні бізнесмени з дорогими авто, так і прості будівничі, робітники, загалом люди усіх спеціальностей», а також рота ковалів, яка забезпечила ополчення щитами. Кондрашов підкреслює, що вони збиралися зустрічати поїзд із «до зубів озброєними націоналістами» «не зі зброєю, а з вірою». Не обійшлося без реконструкції подій на вокзалі, де натовп, що чекає на зловісний поїзд, скандує «Севастополь! Крим! Росія!». За словами Шеремета, на поїзд ополчення чекало декілька годин. Коли ж «поїзд-привид» прибув, ополчення, сформоване з «людей усіх національностей та усіх віросповідань», було готове «стояти на смерть». Однак поїзд з увімкненим у вагонах світлом виявився порожнім. Шеремет пояснює це «тваринним страхом» українських націоналістів, які дізналися про те, що їх зустрічають, зірвали стоп-кран і втекли. Закадровий голос Кондрашова конкретизує: на під'їзді до Криму «бандерівський десант раптом попросив зупинки і три години вивантажував тонни зброї». Тобто націоналісти злякалися неозброєних людей, хоча їх кілька хвилин тому називали «озброєними до зубів головорізами». Закінчується сюжет про «поїзд дружби» словами Шеремета про мирних ополченців, які не хочуть крові та зіткнень. У фінальній сцені до Шеремета підходять дочка та дружина, після чого цю ідилічну сцену змінюють не менш ідилічні панорамні зйомки сонячного Криму.

¹ Дуся Катасонова, «Дуся у телевизора: как байкеры и кузнецы спасли Крым от нашествия кровожадных правосеков», *Телекритика*, Март 20, 2015, <http://ru.telekritika.ua/dusia-archive/28130>.

Згідно зі статтею волонтерського інтернет-проекту Stop Fake «Помилки у фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину», Укрзалізниця не повідомляла про проблеми чи затримки поїздів на шляху з Сімферополя до Києва.² Більше того, не вдалося знайти ані фото, ані відео, ані інших підтверджень того, що у Києві на поїзд до Криму сідала велика кількість людей зі зброєю, так само як немає і підтверджень того, що на залізниці вивантажували велику кількість зброї та людей.³ Сам автор резонансної заяви, Ігор Мосійчук, нічого не писав про поїздку до Криму 27 лютого: вранці 26 лютого він написав, що їде до Харкова.⁴ Як згадано вище, Мосійчук так і залишився єдиним націоналістом, хто озвучив ідею про «поїзд дружби».⁵

Режисер стрічки «Крим» Олексій Пиманов заявив, що ідея створити фільм про анексію Криму належить міністру оборони Росії Сергію Шойгу.⁶ За словами Пиманова, Шойгу ще у березні 2014 р. сказав, що всі кримські події «перебрешуть», а тому необхідно зняти «чесне кіно» про те, навіщо відбулася окупація Криму.⁷ Проект отримав схвалення адміністрації президента Російської Федерації та особисто Володимира Путіна. Створенням фільму займалася кінокомпанія «Пиманов та партнери», підтримку надавали «Перший канал», медіахолдинг «Червона зірка», Міністерство оборони РФ, Міністерство культури, Фонд кіно, Російське військово-історичне товариство, Апарат повноважного представника президента Російської Федерації в Кримському федеральному окрузі, «уряд» Криму, «уряд» міста Севастополь.⁸

В основі сюжету стрічки – кохання Саші, сина севастопольського офіцера, та київської журналістки Альони на тлі Революції гідності та анексії Криму. Саша та Альона мають різні політичні переконання: Альона підтримує протестувальників на Майдані, Саша допомагає

² «Ошибки в фильме “Крым. Путь на родину”», *Stopfake.org*, Апрель 27, 2016, <https://www.stopfake.org/oshibki-v-filme-krym-put-na-rodinu/>.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ «Пиманов рассказал, как Шойгу помог ему в Крыму», *YouTube*, Лютий 8, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=OkeCBYkgtCU>.

⁷ Там само.

⁸ Руслан Исмаилов, «Заказано Шойгу, одобрено Путиным: Фильм “Крым”: в сентябре россияне ждет новое патриотическое кино», *Znak*, Август 9, 2017, https://www.znak.com/2017-08-09/film_krym_v_sentyabre_rossiyan_zhdet_novoe_patrioticheskoe_kino.

працівникові спецпідрозділу «Беркут». Автобус, у якому Саша їде додому, потрапляє у засаду до «Правого сектора», декількох пасажирів, у тому числі Сашиного друга Веню, вбивають, а сам автобус спалюють. Альона приїжджає до Севастополя, свариться з Сашею та його сім'єю через різні політичні позиції. Тим часом Саша наближається до розкриття української диверсійної групи, однак виявляється, що над її нейтралізацією вже працює Чорноморський флот. Саша разом із другом, беркутівцем Петром, якому він допоміг на Майдані, їде до Сімферополя, щоб зустріти «поїзд дружби». На вокзалі вони помічають снайпера, починають його переслідувати, у результаті чого Петро гине. Поїзд у цей час приїжджає порожнім. Тієї самої ночі до Криму прибувають російські військові частини. Альону беруть у заручники українські диверсанти, щоб отримати доступ до Сашиного батька, який контролює важливий стратегічний об'єкт. Вони вимагають, щоб батько Саші завдав удару по російських літаках, однак той відмовляється. Саша виводить з ладу ракетну установку та разом із батьком нейтралізує диверсантів. Після цих подій Саша їде воювати на Донбас.

Хоча детальний аналіз стрічки виходить за межі нашої теми, зазначимо, що основним посилком фільму «Крим» є те, що Російська Федерація, окупувавши півострів, врятувала його жителів від широкомасштабної війни, яку українські націоналісти тільки шукали привід почати. Це цілком корелюється з офіційною лінією Кремля, висловленою Володимиром Путіним у інтерв'ю для стрічки «Крим. Повернення на Батьківщину»: «Я сказав усім: ситуація в Україні розгорнулася так, що ми вимушені почати роботу з повернення Криму у склад Росії, тому що ми не можемо кинути людей під каток націоналістів».

Оскільки і «Крим» Пиманова, і «Крим. Шлях на Батьківщину» Кондрашова транслюють офіційну точку зору російської влади на анексію Криму, спираються вони на один і той самий канон пропагандистських штампів. Наприклад, в обох стрічках фігурує напад на автобуси у Корсунь-Шевченківському районі, під час якого нібито загинули люди (згідно з фільмом, під час цього нападу гине Веня). Проте «поїзду дружби» відведено особливе місце – про нього згадує Пиманов, розповідаючи про свою мотивацію зняти фільм: «Люди у Севастополі та в Криму, як ви знаєте, чекали війни. Йшов “поїзд дружби”, його зустрічали на Сімферопольському вокзалі, впевнені, що прийдуть та будуть уби-

вати, спалювати, як в Одесі потім спалили, щоб покарати, щоб показати, що ви маєте сидіти та боятися».¹ Сюжет про «поїзд дружби» виконує роль каталізатора російської агресії. Він подається через три локації: Сімферопольський вокзал, головну базу Чорноморського флоту Росії та церкву. Якщо спочатку ми бачимо, як на Сімферопольський вокзал збираються чоловіки з усього міста, то вже в наступних кадрах перед нами головна база Чорноморського флоту Росії, де кілька військових вирішують, що їм робити після нейтралізації українських диверсантів. Один із них каже, що «кримчани – молодці, багато з них на вокзалі зараз», проте якщо російські військові не допоможуть, «їх знімуть». Наступна сцена: чоловіки зі щитами стоять на вокзалі, один із них з георгіївською стрічкою. Увага акцентується на тому, що люди на вокзалі – неозброєні, вони мають лише держак від лопат. Саша і Петро помічають снайпера та починають переслідувати його. Глядачеві показують сцену біля церкви, де моляться налякані жінки. В руках однієї з них гасне свічка, а в наступному кадрі ми вже бачимо поїзд, що прибуває на вокзал. Поїзд прибуває порожнім з увімкненим у вагонах світлом, а машиніст майже дослівно повторює пояснення Кондрашова зі стрічки «Крим. Шлях на Батьківщину»: бандерівці злякалися, зупинилися і три години вивантажували зброю під Херсоном.

Ці два фільми свідчать про створення своєрідного канону, абетки сюжетів, послуговуючись якими, можна говорити про кримські події лютого–березня 2014 р. Навряд чи перед російським глядачем коли-небудь виникне версія подій у Криму, яка дуже відрізнятиметься від цього усталеного пропагандистського зображення. Російський кінематограф перетворив фейк про «поїзд дружби» на завершений сюжет із набором сталих елементів: очікування на вокзалі, солідарність між різними людьми, неозброєні люди, порожній зловісний поїзд, капітуляція націоналістів через страх перед самообороною Криму. Якщо спочатку «поїзд дружби» був інструментом залякування, покликаним мобілізувати населення та викликати відчуття «фортеці в облозі», то кінематограф надав йому завершеної форми. Ймовірно, що згодом з'являться чергові спроби розповісти про анексію Криму, і навряд чи вони обійдуться без цього сюжету.

¹ «Пиманов рассказал, как Шойгу помог ему в Крыму», YouTube, Лютий 8, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=OkcCBYkgICU>.

Бібліографія

- 112.ua. «Правый сектор» сформирует «поезд дружбы» и не допустит раскола Украины, – Мосийчук». Лютий 24, 2014. <https://112.ua/politika/pravyi-sektor-sformiruet-poezd-druzhby-i-ne-dopustit-raskola-ukrainy-mosiychuk-26132.html>.
- Бабак, Артем, та ін. *Слова та війни: Україна у боротьбі з Кремльською пропагандою*. Київ: КІС, 2017.
- Громенко, Сергей. ««Обезглавленные» города Крыма и «народный мэр» Севастополя». *Крым. Реалии*, Февраль 24, 2017. <https://ru.krymr.com/a/28330799.html>.
- Исмаилов, Руслан. «Заказано Шойгу, одобрено Путиным: Фильм “Крым”: в сентябре россиян ждет новое патриотическое кино». *Znak*, Август 9, 2017. https://www.znak.com/2017-08-09/film_krym_v_sentyabre_rossiyan_zhdet_novoe_patrioticheskoe_kino.
- Катасонова, Дуся. «Дуся у телевизора: как байкеры и кузнецы спасли Крым от нашествия кровожадных правосеков». *Телекритика*, Март 20, 2015. <http://ru.telekritika.ua/dusia-archive/28130>.
- Максудов, Борис, и Дмитрий Гусев. «Войска и милиция Крыма подняты по тревоге». *ТВ Центр*, Февраль 27, 2014. <http://www.tvc.ru/news/show/id/32641>.
- Новикова, Инна. «Игорь Касанов: Как делили Черноморский флот». *Pravda.ru*, Июль 23, 2016. <https://www.pravda.ru/society/fashion/couture/22-07-2016/1307595-kasatonov-0/>.
- Самсонов, Захар. «Закар “народного мэра” Севастополя». *Крым. Реалии*, Ноябрь 21, 2017. <https://ru.krymr.com/a/28866110.html>.
- Українська правда. «У Севастополі заgonи самооборони формуватиме “Руський блок”, під містом – протитанкові “їжаки”». Лютий 23, 2014. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7016000/>.
- Ellul, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. Translated by Konrad Kellen, Jean Lerner. New York: Vintage Books Edition, 1973.
- Facebook.com. УНА-УНСО Вінниччини, «УНСО в Криму, 1992 р. Сторінки історії». Травень 18, 2015. <https://www.facebook.com/una.unso.vin/posts/1128108767215342>.
- Kofman, Michael, et al. *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*. Santa Monica: RAND Corporation, 2017.
- Lazer, David M. J., et al. “The science of fake news”. *Science* 6380 (2018): 1094–96. doi: 10.1126/science.aao2998.
- Lenta.ru. «“Правый сектор” отправит в Крым “поезд дружбы”». Февраль 25, 2014. <https://lenta.ru/news/2014/02/25/crimea/>.
- Medialeaks. «“Правый сектор” отправит “поезд дружбы” в Крым для борьбы с сепаратистами». Февраль 25, 2014. <https://medialeaks.ru/pravyi-sektor-otpravit-poezd-druzhby-v-krym-dlya-borby-s-separatistami/>.
- Media Sapiens. «Поддержка сепаратистов и ложь об украинских военных в российских СМИ». Березень 10, 2014. http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/podderzhka-separatistov_i_lozh_ob_ukrainskikh_voennykh_v_rossiyskikh-smi/.
- Stopfake.org. «Ошибки в фильме “Крым. Путь на родину”». Апрель 27, 2016. <https://www.stopfake.org/oshibki-v-filme-krym-put-na-rodinu/>.
- YouTube. «Пиманов рассказал, как Шойгу помог ему в Крыму». Лютий 8, 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=OkeCBYkgTCU>.
- Zn.ua. «“Правый сектор” не будет участвовать в урегулировании ситуации в Крыму». Февраль 27, 2014. https://zn.ua/UKRAINE/pravyi-sektor-ne-budet-uchastvovat-v-uregulirovani-situacii-v-krymu-139927_.html.

K. Bohuslavska

THE CONSTRUCTION OF THE RUSSIAN PROPAGANDA STORY ABOUT THE “TRAIN OF FRIENDSHIP”

Propaganda appears to be an inseparable and significant part of the Russian aggression against Ukraine. For this reason, analysis of Russia's methods is one of the most important tasks for Ukrainian researchers. In order to understand how propaganda works, it is necessary to investigate the concrete examples of it. The aim of this article is to study how Russian propaganda story about the “train of friendship” was constructed. To that end, the author delves into the origins of this story as well as its transformation into the fake news in Russian media. In addition, she demonstrates how this fake news has turned into an elaborated story in Russian cinematography.

Ihor Mosiichuk's provoking statement about the “train of friendship”, which Right Sector was supposed to organize in order to punish separatists in Crimea, was made in the midst of the severe crisis on the peninsula. It was immediately used by the Russian propaganda because it perfectly corresponded with the official line of Kremlin, according to which Crimean people had to be protected from Ukrainian nationalists. Russian media used a shortened version of the statement to turn it into an instrument of the intimidation, although real evidence of the “friendship train” has never existed.

Andrei Kondrashov's documentary film “Crimea. The Way Home” (2015) and Aleksei Pimanov's feature film “Crimea” (2017), which were both created to show the Kremlin's version of Crimea annexation, completed the construction of the “train of friendship” propaganda story. They both elaborated on it and gave it a certain set of stable elements.

Russian propaganda seems to create a kind of a canon to be used when talking about the Crimean events of February-March 2014. This is why it is highly likely that all the following attempts to tell the story of the annexation of Crimea will contain the “train of friendship” propaganda story.

Keywords: propaganda, fake, story, news, Crimea.

Матеріал надійшов 19.04.2018